

Avrupa Enerji Yoksulluğu Gündem Yaratma ve Bilgi İnovasyonu (ENGAGER 2017-2021)

AB'de enerji hakkını ileriye taşıma Katılım Kiti

Editörler Marlies Hesselman • Sergio Tirado-Herrero • Marilyn Smith • Marine Cornelis

Katkıda Bulunanlar Íñigo Antepara • Anna Bajomi • Roberto Barrella • Umberto Cao • Souran Chatterjee • Teresa Cuervo • Audrey Dobbins • Giovanni Frigo • Sara Fuller • Mariëlle Feenstra • João Pedro Gouveia • Rachel Guyet • Vivien Kizilcec • Breffni Lennon • Irene González Pijuán • Slavica Robić • Caitlin Robinson • Nevena Smilevska • Anaïs Varo • Hyerim Yoon • Lidija Živčič

Çevirmen Ceylin Drogu

Bu Katılım Kiti, COST (Avrupa Bilim ve Teknoloji İş Birliği) tarafından desteklenen bir AB araştırma ve inovasyon ağı olan COST Action CA16232 - Avrupa Enerji Yoksulluğu: Gündem Yaratma ve Bilgi İnovasyonu kapsamında hazırlanmıştır (www.cost.eu). COST Actions, Avrupa genelinde araştırma girişimlerini birbirine bağlar ve bilim insanlarının fikirlerini meslektaşlarıyla paylaşarak geliştirmelerine olanak tanır. ENGAGER, enerji yoksulluğu zorluğunu anlamak ve ele almak için çeşitli paydaşları bir araya getirir. ENGAGER, dört Çalışma Grubundan (WG) oluşur. Bu Kit, WG 3 - 'Diyaloglar: Özgürleştirici araştırma ve uygulama üretimi' tarafından hazırlanmıştır. Daha fazla bilgi için: <http://www.engager-energy.net/>.

Katılım Kiti, AB CERV Fonlu Enerjiye Kadınlar Dayanışma Projesi (2025-2026) kapsamında 15'ten fazla dile çevrilmiştir, <https://wise-energy-solidarity.eu/>

Enerji Yoksulluğuyla Mücadele: Neden enerji hakkı?

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 7 (SKH7), 2030 yılına kadar yeterli, güvenilir, uygun maliyetli ve sürdürülebilir enerjiye evrensel erişim sağlama hedefini belirler.

Şu anda dünya genelinde **759 milyon** insanın elektriğe erişimi yoktur ve **2,8 milyar** insan hâlâ yemek pişirme ve ısınma için geleneksel yakıtlara (ör. odun, gübre, kömür) bağımlıdır.

Avrupa'da ise **on milyonlarca insan**, kışın evlerini ısıtmak, yazın soğutmak ve enerji faturalarını zamanında ödemek gibi günlük enerji ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır.

Enerji, diğer birçok Sürdürülebilir Kalkınma hedefinin (SDG) temel sağlayıcısıdır; bu nedenle öncelikli bir alan olmalıdır.

İçindekiler

- **Enerji hakkından ne anlıyoruz?** (s. 3)
- **Enerji hakkını uygulamaya koymak** (s. 4)
- **Hak temelli bir yaklaşımı anlamak** (s. 5)
- **İnsan hakları hukukunda enerji: Mevcut ama korunmuyor** (s. 6)
- **Pratik yönler ve bağlamsal hususlar** (s. 7)
- **Enerjiye ve enerji hizmetlerine erişim** (s. 8)
- **Ayrımcı uygulamaları tanıma ve ele alma** (s. 12)
- **Uygun Fiyatlı Enerji** (pg 13)
- **Enerji hakkını uygulamaya koyma ilkeleri**(pg 14)
- **Kaynaklar** (pg 18)

Eğitim ve su temel insan hakları olarak kabul edilirken, enerji hâlâ bu statüye ulaşamamıştır.

Enerji genellikle bir ticari mal olarak ele alınır ve arz ile talep büyük ölçüde piyasa dinamiklerinden etkilenir.

AB bağlamındaki son gelişmeler doğrultusunda, bu belgenin amacı ilgili tarafların karşılanabilir bir maliyetle onurlu bir yaşam sürdürme hedefine yönelik enerji hakları için daha sağlam bir zemin oluşturmalarına yardım etmek ve demokratik enerji sektörü karar verme süreçlerine katılım hakkı sağlamaktır

Kişilerin – bireysel ve toplu olarak – çıkarları ve refahı, enerji sektöründe merkezi bir yerde olmalıdır.

AB’de Enerji Erişimi İçin Değişen Politika Gerçekleri

Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal - EGD), karbon nötr bir ekonomiye 2050 yılına kadar ulaşmayı hedefleyen ‘adil, temiz enerji geçişi’ni merkezine koyar. Bu mutabakat, en büyük zorluklarla karşılaşan Üye Devletlere ek destek sağlamayı vaat ederken, aynı zamanda ‘kimseyi geride bırakmama’ ilkesini de gözetir. Bu bağlamda EGD, AB Sosyal Haklar Sütunu’nu (2017) destekler.

Yasal olarak bağlayıcı olmasa da bu bildirge, enerji dâhil olmak üzere temel hizmetleri içeren şu ifadeyi içerir:

20. İlke • AB Sosyal Haklar Sütunu

Herkesin su. sanitasyon. **enerji** . ulaşım. finansal hizmetler ve dijital iletişim gibi kaliteli temel hizmetlere erişim hakkı vardır. Bu tür hizmetlere erişim ihtivacı olanlar için destek sağlanacaktır.

AB vatandaşlarının 50 ila 80 milyonunun enerji yoksulluğundan etkilendiği gerçeğini kabul eden EGD, bir adım daha ileri gider. İlgili AB Direktiflerinde, Üye Devletlerin enerji yoksulluğuna ilişkin ulusal tanımlar geliştirmesi ve bu sorunu ele almak için hedefler, zaman çizelgeleri ve politikalar belirlemesi gerektiğini vurgular. Politikalar, elektrik faturalarının ödenmesi, karbon azaltımı yatırımları, bina performansı ve enerji verimliliği, topluluk enerji projeleri veya sosyal politika önlemleri ile ilgili olabilir. Elektrik Direktifi, bunun insan hakları ilkelerine uygun şekilde uygulanması gerektiğini belirtir.

AB Elektrik Direktifi 2019/944

“Enerji hizmetleri, AB vatandaşlarının refahını güvence altına almak için temel unsurlardır. Yeterli ısıtma, soğutma, aydınlatma ve cihazları çalıştıracak enerji, vatandaşların sağlığını ve yaşam standartlarını korumak için gereklidir. Ayrıca, bu enerji hizmetlerine erişim, Birlik vatandaşlarının potansiyellerini gerçekleştirmelerine olanak tanır ve sosyal katılımı artırır.”

AB Yönetim Yönetmeliği 2018/1999

“Üye Devletler, ulusal bağlamda temel yaşam standartlarını garanti etmek için gerekli olan ev içi enerji hizmetlerini, mevcut sosyal politikaları ve diğer ilgili politikaları dikkate alarak enerji yoksulluğundan etkilenen hane sayısını değerlendirmelidir. Ayrıca, enerji yoksulluğuyla ilgili göstergeler hakkında Komisyonun rehberliğini de dikkate almalıdır.”

Bu belgenin büyük bir kısmı **genellikle enerjiye erişilebilir ancak uygun fiyatlı olmayan** AB bağlamına özgü olsa da, bu kit, **enerji yoksulluğunu enerji hakkı** yoluyla hafifletmek için ilkeler, argümanlar ve pratik örnekler sunmayı amaçlamaktadır.

‘Enerji hakkından’ ne anlıyoruz?

Enerji hakkı, her bireyin sağlık, refah, sosyal katılım ve tam katılım için gerekli olan enerji hizmetlerine erişim hakkına sahip olmasını ifade eder. Enerji, insan onuruna yakışır bir yaşam için hayati önem taşır.

Bir hakka sahip olmak, aynı zamanda başkalarının özellikle devletin bu hakları herkes için eşit ve ayrımcılık yapmadan sağlaması gerektiği anlamına gelir. Bu hakka ilişkin birçok endişe belirlenebilir ve genellikle üç ana tema altında toplanır:

ERİŞİM

- **Enerjiye erişim** – Belirli kaynaklara veya tedariklere erişim.
- **Enerji hizmetleri** – Sağlık, refah, güvenlik ve toplumsal katılım gibi günlük ihtiyaçları karşılamak için hizmetler.
- Hizmetlerin ve tedariklerin asgari düzeyde garanti edilmesi.
- **Kesinti riski sıfır olan güvenilir enerji arzı sağlanması:** Fatura ödeyememe nedeniyle bağlantının kesilmesi, hak ihlali anlamına gelir.

UYGUN FİYATLILIK

- İnsanların gelirine ve gerçek ihtiyaçlarına göre uygun fiyat.
- Enerji verimli konutlar, ekipmanlar ve cihazlar.
- Ayrımcı olmayan faturalama uygulamalarından arındırılmış enerji fiyatları.

POLICY

GUIDELINES

PRACTISES

STANDARDS

RULES

ENERJİ DEMOKRASİSİ

- Enerji ve enerji politikası hakkında karar verme süreçlerine katılma hakkı.
- Enerji topluluklarına katılım hakkı.
- Enerji ve enerji hakları hakkında bilgi edinme hakkı.
- Adalet erişim hakkı.

Enerji hakkını uygulamaya koymak

Temel hakların ve imtiyazların tanınması, bu haklara saygı gösterilmesi, korunması ve yerine getirilmesi için ilgili tarafların görevlerini beraberinde getirir.

Bu hakların sağlanması genellikle toplumun farklı düzeylerinde ve farklı sektörler arasında birçok farklı aktörün çaba göstermesini gerektirir.

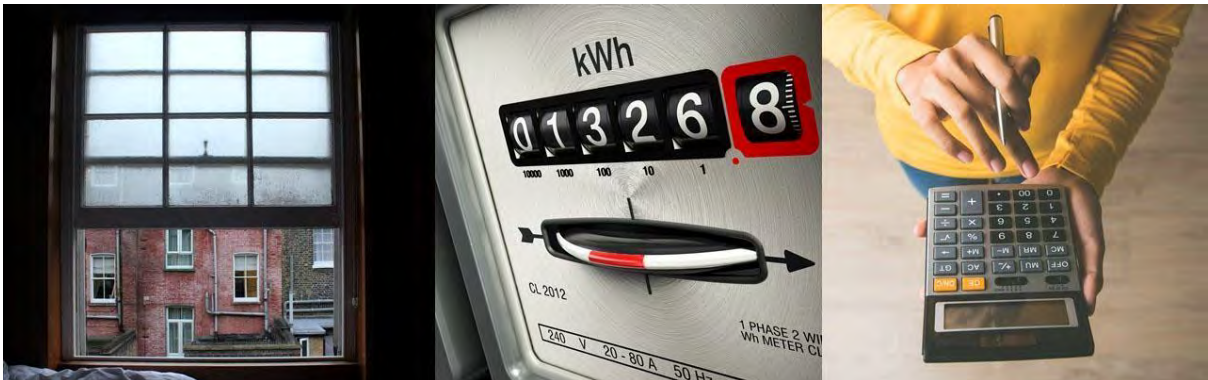
Politikaların etkili olabilmesi için, enerji yoksulluğunun belirtilerini hafifletmek yerine temel nedenlerini hedef alması gerekir.

Devletin rolü, bir insan hakları perspektifinden, hakların tam anlamıyla gerçekleşmesini sağlayacak uygun koşulları yaratmak birincil olarak devletin sorumluluğundadır. Kamu otoriteleri, bu hakkın kademeli olarak gerçekleştirilmesine katkıda bulunacak tutarlı politika çerçeveleri tasarlamalıdır. Bu çerçeveler, mevcut kamu ve özel kaynakların en üst düzeyde kullanımını içermeli, ayrımcılık veya dezavantajları ele almalı, izleme ve denetimi sağlamalı ve adalete erişimi garanti etmelidir.

Enerji hakkını sağlamak için geliştirilen politikaların, **enerji arz ve talebinin karmaşıklıklarını**, mevcut kaynakların çeşitliliğini ve bireysel ihtiyaçların farklılığını yansıtacak şekilde spesifik, kararlı, hedefe yönelik ve aynı zamanda esnek olması gereklidir.

Aşağıdaki sayfalarda gösterildiği gibi, bu tür politikaların uygulanması bölgesel, ulusal veya yerel ölçekte olabilir ve farklı aktörlerin enerji adaletsizliğine nasıl katkıda bulunduğu ya da bunu nasıl hafiflettiği tam olarak dikkate alınmalıdır.

Devletin yanı sıra, düzenleyiciler, ombudsmanlar veya sosyal konut sağlayıcılar gibi kamu kurumları ile enerji şirketleri, cihaz üreticileri ve bankalar gibi özel sektör aktörleri de enerji hakkının etkin bir şekilde hayata geçirilmesi konusunda sorumluluk taşır. Sivil toplum, enerji ve iklim aktivistleri ile tüketici örgütleri gibi aktörler ise bu hakkı savunmak, karar alma süreçlerine ve ilgili aktörlere dâhil olmak ve uygulamayı denetlemek açısından önemli bir rol oynar.

Hak Temelli Bir Yaklaşımın Temellerini Anlamak

Hukukta Enerji Hak(ları)

‘İnsan hakları’ kavramı birçok toplumda yüzyıllardır dile getirilmiş olsa da, hükümetleri bu hakları yerine getirme, koruma ve saygı gösterme yasal yükümlülükleri ile sorumlu tutmayı amaçlayan ‘insan hakları hukuku’ 1948’de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne ve ondan türeyen birçok bölgesel ve uluslararası bağlayıcı insan hakları anlaşmasına dayanmaktadır.

Tüm insanların her yerde ayrımcılık veya dezavantaj olmaksızın eşit şekilde insan haklarından yararlanması gerektiği fikri, demokratik toplumların temel ilkesi haline gelmiştir.

Enerji hizmetlerine erişim, mevcut diğer insan hakları tarafından halihazırda korunmuş olsa da, bağımsız bir hak, insanların enerji ile ilgili haklarını ve çıkarlarını belirginleştirmeye ve bu hakkın hayata geçirilmesini destekleyecek önlemlerin uygulanmasının önemine dikkat çekmeye yardımcı olur.

9 TANINMIŞ HAK

Şu anda, enerji yoksulluğu ile bağlantılı olan ve insan hakları hukuku tarafından desteklenen aşağıdaki haklar mevcuttur:

- Onurlu bir yaşam hakkı.
- Yeterli yaşam standartları hakkı, buna yeterli konut hakkı da dahildir.
- Fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı
- Bilgiye erişim ve ifade özgürlüğü hakkı.
- Eğitim hakkı.
- Dinlenme, eğlence ve oyun hakkı, özellikle çocuklar için.
- Sosyal güvenlik ve ailenin sosyal ve ekonomik korunması hakkı.
- Sağlıklı bir yaşam ortamı hakkı.
- Kamuya katılım ve sosyal hayata katılım hakkı.

İnsan haklarını izleme uygulamalarında, bu dokuz hakkın hepsi bir şekilde enerji yoksulluğuyla¹ ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, enerji hakkı, hem bu haklardan türeyecek hem de bu hakların kullanılmasını destekleyecektir.

Onurlu Bir Yaşam Hakkı

Yaşam hakkı, devletlerin “doğal olmayan veya erken ölümleri önlemek ve onurlu bir yaşam sürdürmeyi sağlamak için” önlemler almasını gerektirir. Devletler, “bireylerin onurlu bir yaşam sürmesini engelleyen genel koşulları ele almak için gerekli önlemleri almalı,” bunlar arasında “gıda, su, barınak, sağlık hizmetleri, elektrik ve sanitasyon gibi temel mal ve hizmetlere bireylerin gecikmeden erişimini sağlama” da yer alır.

UN HRC General Comment No. 36 on Right to Life in Article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights (2018).

Yeterli Konut Hakkı

Konut hakkı, “yeterli bir evin sağlık, güvenlik, konfor ve beslenme için gerekli olan belirli olanakları içermesi gerektiğini” belirtir. Bu, “doğal ve ortak kaynaklara sürdürülebilir erişim, güvenli içme suyu, yemek pişirme, ısınma ve aydınlatma için enerji, sanitasyon ve yıkama olanakları” gibi unsurları içerir. [...] Yeterli konut, yaşanabilir ve fiziksel olarak güvenli olmalıdır; bu, “sakinlerine yeterli alan sağlayan ve soğuk, nem, sıcak, yağmur, rüzgar veya sağlığa yönelik diğer tehditlerden koruyan” bir yapı anlamına gelir. [...]

UN CESCR General Comment No. 4 on the Right to Adequate Housing in Article 11 of the International of the Covenant on Economic Social and Cultural Rights (1991).

¹ Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, BM İnsan Hakları Komitesi, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi veya BM Çocuk Hakları ve Kadın Hakları Komiteleri gibi insan hakları anlaşmalarını denetleyen kuruluşlar, enerji yoksulluğunun bu hakların tümünü etkilediğini doğrulamıştır (Hesselman, 2021).

İnsan Hakları Hukukunda Enerji: Mevcut Ama Korunmuyor

Bugüne kadar enerji hakkı geniş anlamda hukukta açık bir şekilde tanınmamıştır. Ancak, bu hakkın çeşitli uluslararası, bölgesel ve ulusal yasal düzenlemeler aracılığıyla hukukta yer alması konusunda ilerleme kaydedilmiştir.

Ulusal düzeyde, İspanya, Fransa, Yunanistan, Kolombiya, Güney Afrika, Hindistan, Pakistan ve Filipinler gibi bazı ülkelerin anayasaları, mahkemeleri ve alt düzey yasaları enerji hakkını tanımaktadır (Hesselman, 2021; Hesselman, Varo ve Laakso, 2019).

Bu haklar, bireyler için belirli hakları temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda devletlerin enerjiye erişimi bir insan hakkı olarak sağlaması için yükümlülükler üstlenmesini gerektirir.

Mevcut Yasal Düzenlemelerde Enerji Hakkı

- **Birleşmiş Milletler Kadın Hakları Sözleşmesi'nin (CEDAW) 14(2)h Maddesi**, kırsal bölgede yaşayan kadınlar için elektrik dahil olmak üzere yeterli yaşam standartları hakkını formüle eder.
- **Amerika Devletleri Örgütü'nün Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar San Salvador Protokolü'nün 11. Maddesi**, enerji erişimini kapsayan temel hizmetlere insan hakkını tanıır.
- **AB Temel Haklar Şartı'nın 36. Maddesi**, Avrupa Birliği'nin, ulusal hukukta veya AB hukukunda yer aldığı şekliyle **genel ekonomik çıkar hizmetlerine** (örneğin elektrik ve gaz temini) erişime saygı göstermesini gerektirir.

Bu belgenin sonraki bölümleri, herkesin güvenli, sıcak, sağlıklı ve yaşanabilir konut ve temel hizmetlerden yararlanabilmesini sağlamak için önlemler alma gerekliliğini vurgulayan örnekler sunmaktadır. Aynı zamanda, ödeme gücü nedeniyle enerji kesintilerine karşı koruma sağlama yükümlülüklerine dikkat çeker (Hesselman, 2021; Tully, 2006).

* Şimdi Temiz Enerji

İnsan Hakları Hukukunda Enerji: Pratik Yönler ve Bağlamsal Hususlar

Enerji hakkı, ilkeler olarak evrensel geçerliliğe sahip olsa da, uygulamada esneklik gerektirir. Bu durum, hak temelli yaklaşımın genel bir özelliğidir; çünkü ihtiyaçlar, **coğrafi, iklimsel ve sosyo-ekonomik faktörler** ile **bireylerin kişisel durumlarına bağlı olarak farklılık gösterir**.

1980'lerden bu yana, insan hakları genellikle Amartya Sen ve Martha Nussbaum tarafından ortaya konulan "yetkinlikler yaklaşımı" ile ilişkilendirilmiştir. Bu yaklaşım, insanlara değer verdikleri şeyleri yapma ve olma özgürlüğü sağlama amacını taşır ve insan onurunu koruyacak koşullar yaratmayı hedefler.

Enerji hakkı, bu yaklaşım altında aşağıdaki temel unsurları içerir:

- **Minimum enerji arzı:** Yeterli, yüksek kaliteli, güvenilir ve kesintisiz devam eden.
- **Sürdürülebilir enerji kaynakları:** Sağlık, güvenlik ve temizlik standartlarına uygun.
- **Enerji cihazları:** Günlük ihtiyaçları karşılamak için verimli enerji dönüştürme kapasitesine sahip.
- **Uygun fiyatlı enerji:** Enerji maliyetlerinin diğer temel ihtiyaçları karşılama kapasitesini engellememesi.

Yetkinlikler yaklaşımı, insanların enerji hakkına ulaşma konusundaki "başlangıç pozisyonlarının" oldukça farklı olabileceğini kabul eder. Sağ taraftaki faktörler, enerji arzına erişi: mi sınırlanabileceği veya enerji hizmetleri için ödeme yapma kapasitesini etkileyebileceği için özel koruma gerektirir.

Eşitsizliklerin azaltılmasını sağlamak için **hak temelli** bir yaklaşım, karar vericilerin bu farklılıkları dikkate almasını ve korunmasız bireyler için öncelikli hedeflenmiş eylemler gerçekleştirmesini gerektirir. Bu, enerji hizmetleri, bunların sağlanma biçimi ve uygun fiyatlılık mekanizmalarını kapsayabilir.

Kırılganlık Kaynakları

- **Fiziksel Koşullar**
yaş, hastalık ve engellilik gibi durumlarda daha fazla enerji tüketen ekipman gereksinimleri.

- **Sosyo-ekonomik farklılıklar**
Etnik köken, cinsiyet, sınıf, gelir, vatandaşlık veya konut sahipliği durumu gibi nedenler.

- **Bağlamsal Koşullar**
Coğrafi konum, iklim, yapı çevresi özellikleri, yaşam tarzları ve kültürel miras.

Enerjiye ve Enerji Hizmetlerine Erişim

Evrensel haklar çerçevesinde enerji hakkının sağlık, refah, eğitim, toplumsal katılım ve katılım gibi belirli hedeflerle ilişkilendirilmesi, tüm bireylerin belirli bir düzeyde enerjiye erişim hakkına sahip olması gerektiği anlamına gelir. Bu giderek, **asgari enerji hizmetleri** kavramına dönüşmektedir.

Bu, aşağıdaki soruları gündeme getirir: Hangi hizmetlere, hangi düzeyde erişim sağlanmalıdır ve "uygun fiyatlı" tanımı, en azından bazı gruplar için, çok düşük maliyetli veya ücretsiz enerji hizmetlerini mi ifade eder?

Temel enerji servisleri

- Mekân ısıtma/soğutma
- Su ısıtması
- Aydınlatma
- Cihazlar & Elektronikler
- Yemek Pişirme
- Kişisel Hijyen
- Evde Sağlık Hizmeti

İhtiyaç ve Bağlama Uygun Asgari Miktarlar ve Kalite

Asgari Enerji İhtiyaçları Göstergeleri

- Asgari bir enerji hizmetleri seti
- İlgili cihazların bir listesi
- Asgari bir enerji verimliliği seviyesi
- Asgari bir tedarik kalitesi seviyesi (ör: düzenli enerji arzı)
- Elektrik için asgari kilovat saat miktarları ve/veya gaz ya da diğer yakıtlar için metreküp miktarları

Genel olarak enerji topluluğu, insanların asgari enerji ihtiyaçlarını karşılamada yararlı olan beş gösterge üzerinde uzlaşmıştır. Bu göstergelere dayalı olarak, bölgeler veya ülkeler bazında bireysel ve hane halkı ihtiyaçlarını dikkate alarak hakları ve yetkinlikleri yerine getirmek için gerekli asgari enerji hizmetleri ve standartları belirlemek mümkündür. Asgari miktarların belirlenmesi, katılımcı süreçler yoluyla ve refah için ampirik standartlara dayanarak yapılabilir (Walker et al 2016; Hesselman et al 2021).

Sağlık üzerindeki olumsuz etkileri önlemek için, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) iç mekan sıcaklığı için termal konforun minimum seviyesini, sakinlerin hassasiyet düzeyine bağlı olarak 18° - 24°C arasında tanımlar. WHO ayrıca yemek pişirme veya ısınma için kullanılan enerji kaynakları ve yöntemleriyle bağlantılı olarak nem, küf ve iç mekan hava kalitesi için yönergeler belirlemiştir (WHO 2009; WHO 2014; WHO 2018).

Başka bir standart ise, güvenli bir şekilde çeşitli görevlerin yerine getirilebilmesi veya göz sağlığının zarar görmemesi için gerekli minimum aydınlatma düzeyidir. Bu, oda veya kişi başına düşen ampul sayısı, watt miktarı ve kullanım kolaylığı gibi unsurları içerir.

Hak Temelli Asgari Hizmetler: Yetkinliklerin Gerçekleşmesi

Küresel ölçekte, ülkeler arasında kişi başına düşen yıllık enerji kullanımında büyük farklılıklar vardır. Bu farklılıklar, insani gelişim ve refah düzeylerindeki eşitsizliklerle paralellik göstermektedir. Avrupa toplumlarında, sağlık ve refahı desteklemek için genellikle ulusal veya bölgesel yaşam standartlarıyla uyumlu olarak nispeten yüksek bir evrensel enerji hizmetleri seviyesi gerektiği görülmektedir (Walker, Simcock and Day, 2016). Örneğin, Orta Avrupa'da yapılan son araştırmalar, mevcut enerji seviyelerini korumak ve sağlık ile refahı desteklemek için kişi başına yılda 80-150 gigajul arasında enerji kullanımının (tüm enerji türleri dikkate alınarak) uygun bir miktar olduğunu öne sürmektedir (Frigo et al., 2021). Yenilenebilir enerjinin entegrasyonu ve/veya enerji verimliliği önlemlerinin uygulanması, aynı hane hizmet taleplerini karşılamak için gereken enerji miktarını değiştirebileceğinden, minimum enerji gereksinimleri düzenli olarak gözden geçirilmelidir.

Henüz yaygın bir uygulama olmasa da, bu tür hesaplamalar evrensel enerji hizmetlerinin asgari bir seviyesini ücretsiz olarak sunmak için kullanılabilir – bu ya herkes için ya da yalnızca hassas durumdaki haneler için geçerli olabilir. Hane düzeyindeki veriler, asgari seviyenin

ötesindeki tüketim için adil fiyatlandırma planlarının (kademeli blok tarifeleri) belirlenmesinde kullanılabilir.

Örneğin, ortalama bir İspanyol hanesinin yemek pişirme, iç mekan aydınlatma ve cihazları çalıştırma ihtiyaçlarını karşılamak için yıllık 2.112 kWh (tek kişilik bir hane için) ile 4.232 kWh (dört veya daha fazla kişilik bir hane için) arasında enerjiye ihtiyaç duyacağı tahmin edilmiştir (Arenas Pinilla ve diğerleri, 2020). Buna karşılık, İspanya'da şu anda geçerli olan sosyal elektrik tarifi, çocuklu olmayan bir hane için yıllık 1.380 kWh ile üç veya daha fazla çocuklu bir hane için 4.140 kWh arasında değişen asgari yıllık tüketim seviyelerini desteklemektedir. Sosyal hizmetler tarafından desteklenen ve çok düşük gelire sahip olan "sosyal dışlanma riski altındaki tüketiciler" durumunda ise, bu elektrik miktarlarına ücretsiz olarak erişim sağlanabilmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler için asgari seviyelerin belirlenmesi

Küresel Güney'deki gelişmekte olan ülkelerde, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA, 2020), **temel gerekli hizmetleri** sağlayabilmek için yıllık 1.250 kWh asgari elektrik arzının ortalama bir haneyi destekleyebileceğini önermektedir. Dikkate değer şekilde, daha verimli cihazlar kullanılarak aynı hizmet seviyesi yalnızca yıllık 420 kWh ile sağlanabilir.

Appliance	Operational time/day
1 small refrigerator	24 hours
1 fan	6 hours
4 lightbulbs	5 hours
1 television	4 hours
1 mobile phone	Intermittently, 24 hrs

IEA'nın tanımı, özellikle enerji ihtiyaçlarının evin içinde sınırlı kalmadığı düşünüldüğünde, oldukça minimal bulunmuştur. Buna karşılık, Energy for Growth Hub, **kişi başına** yıllık 1.000 kWh elektrik arzını daha uygun bir seviye olarak önermiştir. Hub'a göre bunun 300 kWh'lik kısmı hane halkı taleplerini karşılarken, kalan 700 kWh, daha geniş sosyal ve ekonomik katılım için kullanılabilir (Moss et al. 2021).

Evrensel, uygun fiyatlı ve güvenilir modern enerji hizmetlerine erişimde (SDG 7) ilerlemeyi izlemek için BM, yemek pişirme ve/veya elektrikli pişirme, aydınlatma, ısıtma/soğutma, soğutma, TV/radyo ve çamaşır yıkama ve ütüleme gibi hizmetleri kapsayan çok kademeli bir çerçeve geliştirmiştir. Bu sistemde, hane başına yıllık minimum elektrik tüketimi 3.000 kWh'ye kadar çıkabilmektedir (Bhatia and Angelou 2015).

Enerji hakkını uygulamak için alternatif bir yöntem olarak asgari hizmet seviyeleri tanımlanabilir. İspanya'nın Bask Bölgesi'nde, kamu sosyal konut sağlayıcısı **ALOKABIDE**, mülklerinde yaşayan düşük gelirli 126 kiracı için minimum 18°C iç mekan sıcaklığını garanti eden yenilikçi bir yaklaşımı pilot bir proje kapsamında test etmiştir (Hernández-Cruz et al., 2021).

Ayrıca, ISO standartları; yemek pişirme ve ısıtma sobaları ile diğer cihazlar için kalite ve performans standartları veya **Clean Cooking Alliance** tarafından önerilen belirli yakıt türlerinin kullanımı gibi başka yönergeler de bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO),

katı yakıtların yanması için iç mekan hava kalitesi yönergeleri belirlemiştir (WHO, 2014). Bu yönergeler, işlenmemiş kömür ve gaz yağı gibi yakıtların evlerde kullanımını etkili bir şekilde yasaklamayı ve caydırmayı önermekte, ayrıca belirli maddeler için iç mekan emisyon limitleri getirmektedir. Bu oldukça önemlidir; çünkü katı yakıtların (örneğin odun veya kömür) kullanımı hâlâ birçok Avrupa hane halkında yaygındır ve hava kirliliği yoluyla ciddi olumsuz sağlık etkilerine neden olabilir.

Güvenli, güvenilir, kesintisiz erişim: bağlantı kesintilerinin yasaklanması

Temel ihtiyaçlar için enerji hizmetlerine erişimi korumak amacıyla, hak temelli bir yaklaşım, faturalarını ödeyemeyen tüketicilerde bile temel hizmetlerin kesilmesini kesinlikle yasaklar. Bu, şirketlerin, insanların ödeme kapasitelerini dikkate alarak hizmetleri sağlamaya devam etmelerini gerektirir (UN, 2003).

Bu yasaklama, fatura ödenememesinin daha ciddi sorunların bir göstergesi olduğunu ve bağlantının kesilmesinin bu sorunları yalnızca kötüleştireceğini kabul eder. Bu nedenle, bağlantı kesme kararları ticari bir sağlayıcının takdirine bırakılmamalı, açık düzenlemelerle sıkı bir şekilde kontrol edilmelidir.

Şu anda, AB genelinde bağlantı kesintilerine ilişkin bir yasa bulunmamaktadır. Avrupa'nın serbestleşmiş enerji piyasaları bağlamında bu durum, savunmasız haneleri risk altında bırakmaktadır.

Riskli erişim: Ön ödemeli sayaçlar ve kendiliğinden bağlantı kesilmesi

Gaz ve elektrik için ön ödemeli sayaçlar, insanların enerji tüketimlerini ve maliyetlerini yönetmelerine ve bağlantı kesintilerini önlemelerine olanak tanıyan bir mekanizma olarak teşvik edilmiştir. Çoğu zaman, enerji yoksulluğu çeken insanlara daha fazla kontrol sağlamak için önerilmektedir.

Bazı başarılar rapor edilmiş olsa da, ön ödemeli sayaçlar genellikle enerji kullanıcılarının "ikinci sınıf" bir grubunu yaratma riski taşır. Bu grup, enerji tüketimlerini kendi kendine sınırlama veya bağlantıyı kendi kendine kesme olasılığı daha yüksek olan insanları içerir. Bu, ayrımcılığın, dezavantajların ve enerji yoksulluğunun yeni biçimlerine yol açabilir.

Ön ödemeli sayaçlar, ödeme yükünü yalnızca ön ödemeli tüketicilere yükledikleri için hak temelli bir yaklaşımla uyumsuz olarak değerlendirilebilir. Bu sayaçlar genellikle düşük gelirli haneler tarafından kullanılır. Sağlayıcı, ödenmemiş faturalar nedeniyle doğrudan bağlantıyı kesmez, ancak insanlar bakiyeyi yükleyemediklerinde ihtiyaç duydukları enerjiyi kullanmayı bırakabilirler. Bu duruma "kendiliğinden bağlantı kesilmesi" (self-disconnection) denir (Shaver, 2018).

Bu tür sayaçların kullanımı, yalnızca düzenli sistemlerin mümkün olmadığı veya kullanıcılar tarafından tercih edildiği durumlarda ve haklı bir nedenle kabul edilebilir olarak düşünülmelidir. Bu durumlarda, ön ödemeli planlar temel tedarik için cömert garantilerle desteklenmelidir.

BM Belçika ve Almanya'yı temel elektrik ve enerji ihtiyaçları konusunda harekete geçmeye çağırıyor

2018'de **BM, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklar Komitesi (UN CESCR)**, özellikle temel sosyal yardımlardan faydalanan haneler olmak üzere Almanya'daki çok sayıda hanenin enerji yoksulluğu yaşadığı konusunda endişelerini dile getirdi. Ayrıca, 2016 yılında yaklaşık 328.000 hane, ödenmemiş faturalar nedeniyle bağlantı kesintilerinden etkilendi. Komite, Almanya'ya tüm hanelerin temel elektrik ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini sağlamak için **etkili önlemler almasını ve böylece asgari ihtiyaçlarını karşılayamayan haneler için bağlantı kesintilerinden kaçınılmasını tavsiye etti.**

Daha yakın bir tarihte (2020), **UN CESCR**, enerji maliyetlerinin hane bütçeleri üzerindeki etkisi, özellikle Belçika'daki düşük gelirli haneler açısından, ve faturaların ödenmemesi nedeniyle gaz ve elektriğin kesilmesi uygulaması konusunda endişelerini ifade etti. **Hükümete, bir bütçe sayacı kurulu olsa bile asgari enerji tedarikinin sağlanması için gerekli önlemleri alması tavsiye edildi.**

UN CESCR, Concluding Observations: Germany (2018) E/C.12/DEU/CO/6; Belgium (2020) E/C.12/BEL/CO/5.

Ayrımcı uygulamaları tanıma ve ele alma

Ayrımcılık yapmama ilkesi, uluslararası insan hakları hukukunun iyi bilinen temel bir ilkesidir ve enerji hakkı bağlamında da korunmalıdır. **Ayrımcılık yapmama, eşitlik, adalet ve kırılganlık kavramlarıyla yakından ilişkilidir** ve belirli özellikler nedeniyle hangi bireylerin veya grupların dışlandığını ya da doğrudan veya dolaylı olarak, yasalarda veya uygulamalarda ayrımcılığa maruz kaldığını belirlemek için çaba gösterilmesini gerektirir.

Enerji yoksulluğu bağlamında kalıcı cinsiyet eşitsizlikleri özellikle belirgindir ve genellikle gelir seviyelerindeki farklılıkları yansıttığı gibi, farklı kişisel ihtiyaçlar, ilgi alanları, tercihler ve bağlamsal faktörler de bu duruma katkıda bulunur. Bazı insanlar, dezavantajlarının birden fazla eşitsizlik ekseninde kesişerek birleşmesi durumunda çoklu ayrımcılıktan etkilenmektedir (Council of Europe, 2021).

İnsan Hakları Hukukunda Tanınan Ayrımcılık Yapmama Temelleri:

• etnik köken • cinsiyet • dil • din • siyasi veya diğer görüşler • ulusal veya sosyal köken • mülkiyet • Doğum veya diğer durumlar, örneğin engellilik, yaş, medeni ve aile durumu • cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği • sağlık durumu

Ayrıca şunları da içerir:

• ikamet yeri • Ekonomik ve sosyal durumu, bir kişinin kiracı, ev sahibi veya geçici konut sakini olarak statüsü – enerjiye erişim açısından özellikle önemli rol oynar.

Enerji ve Sosyo-ekonomik ayrımcılık: Orta ve Doğu Avrupa'daki Romanlar

Avrupa'daki belirli gruplar veya topluluklar, enerji hizmetlerine erişim açısından oldukça tehlikeli koşullarda yaşamaya devam etmektedir. Romanlar, enerji dahil temel hizmetlere sınırlı erişimleri nedeniyle uluslararası insan hakları izleme çalışmalarında (OHCHR 2016; OHCHR 2020; European Social Committee 2012) sıkça dikkat çekmektedir.

Avrupa genelinde Roman toplulukları, onlarca yıldır ciddi şekilde mahrum bırakılmış ve dışlanmış bir azınlık olarak, genellikle çevre kirliliğine maruz kalan ve su, kanalizasyon ve enerjiye kötü erişim olan bölgelerde yaşamaktadır. Ayrılmış kırsal yerleşimlerde, yoksul Roman aileleri genellikle temel enerji ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanır ve odun toplama, düşük kaliteli katı yakıt yakma veya elektrik şebekesine gayri resmi bağlantılar kurma gibi yöntemlere başvurur.

Bu tür koşullar, enerjiye erişimde yapısal eşitsizlikleri ve ayrımcılığı yansıtmaktadır. Ödev yapmak veya bir bilgisayar kullanmak gibi temel enerji yeteneklerini sağlayamama, ani dezavantajlar yaratır ve uzun vadeli etkiler doğurur. Enerji yoksulluğu çeken Romanlar, eğitime ve bilgiye daha düşük erişime sahiptir ve bu durum, aşırı yoksulluk

döngüsünden çıkış için bir engel teşkil etmektedir..

Ayrımcılığa karşı bilginin gücü

Ayrımcı erişim, insanların enerji kullanımı, gelir durumu, konut kalitesi vb. konularında ayrıştırılmış verilerin toplanması, hak temelli bir yaklaşım kapsamında ayrımcılıkla mücadele etmek için hayati önem taşır. Veriler, kadınlar ve farklı etnik azınlıklardan gelen bekar anneler; kırsal bölgelerde düşük gelirle yaşayan emekliler; engelli çocuklara bakan aileler; ya da genç yetişkinler gibi belirli grupların karşılaştığı benzersiz ihtiyaçları veya zorlukları daha iyi anlamayı Daha destekler. da önemlisi, veriler, ayrımcılığın kesişimselliğini artırabilecek genel politika araçlarının aksine, özel eylemler geliştirilmesine olanak tanır.

Karşılanabilirlik

Enerji hizmetlerine asgari düzeyde erişim, yalnızca enerji tedariklerinin ve verimli cihazların evrensel olarak uygun fiyatlı olması durumunda sağlanabilir. Bu nedenle, enerji hizmetlerine asgari erişimin – özellikle savunmasız kişiler için – uygun fiyatlı olması, hak temelli bir yaklaşımın kritik bir yönüdür.

Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Enerji için Düzenleyici Göstergeler (RISE) raporuna göre (SDG 7 veya Türkçe adıyla Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 7 kapsamında), enerji hizmetlerinin uygun fiyatlılığı hane halkının toplam geliri ile bağlantılıdır. RISE, sıcak iklimlerde bütçenin %5'lik bir kısmının enerjiye ayrılmasının kabul edilebilir olduğunu, soğuk iklimlerde ise ısınma ihtiyacının tüketimi artırdığı göz önünde bulundurularak bu oranın en fazla %10 olması gerektiğini belirtir. İklim değişikliği bağlamında, serinleme ihtiyacı da insanların sağlığı ve refahı için en az ısınma kadar kritik olabilir.

Karşılanabilirlik şu kapsamda ele alınmalıdır:

- **Bir kişinin maddi durumu** – bir kişi için karşılanabilir olan bir şey, başka biri için olmayabilir.
- **Bir hanenin diğer temel ihtiyaçlarını karşılama yeteneği** – enerji faturaları ödendikten sonra, enerji maliyetleri diğer temel harcamaların göz ardı edilmesine yol açmamalıdır.

Sıcaklık artışları soğutma ihtiyacını artıracak

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları ve Aşırı Yoksulluk Raportörü, 2020 yılında İspanya'yı ziyaret ettikten sonra, iklim değişikliğinin mali sıkıntı içinde yaşayan insanlar üzerinde sert bir etki yaratacağını belirtti. Bu nedenle, Raportör, İspanya'ya sosyal koruma politikalarının hem hâlihazırda yoksulluk içinde yaşayanları hem de küresel ısınma nedeniyle yoksulluğa sürüklenme riski taşıyanları desteklemesini sağlama çağrısında bulundu. Son yıllardaki sıcak hava dalgalarının artan ölümlere neden olduğu göz önüne alındığında, elektrik veya klima erişimi olmayan yoksul aileler büyük bir risk altında olacaktır.

HRC, Report of the Rapporteur on Extreme Poverty: Mission to Spain (2020) A/HRC/44/40/ADD.2

Asgari enerji hizmetlerinin uygun fiyatlılığını ölçmek için **%10 göstergesi**, **2M göstergesi** veya **Düşük Gelir / Yüksek Enerji Maliyetleri (LIHC)** göstergesi gibi çeşitli göstergeler geliştirilmiştir. Hangi gösterge kullanılırsa kullanılsın, amaç, temel enerji ihtiyaçlarına yapılan harcamaların diğer temel hane harcamalarını engelleyip engellemediğini değerlendirmektir. Bu değerlendirme genellikle hane bütçesinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını gerektirir.

Eğer temel enerji ihtiyaçlarının maliyeti, toplumun bazı kesimlerinin karşılayabileceği seviyenin ötesinde ise, temel nedenlerden bağımsız olarak, hak temelli bir yaklaşım, hükümetin veya regülatörlerin uygun fiyatlılığı artırmak için önlemler alınması gerektiğini öne sürer. Bu durum hem kamu hem de özel enerji piyasaları için geçerlidir. Alınabilecek önlemler arasında enerji hizmetlerinin fiyatlarını ve tarifelerini düzenlemek, enerji faturalarını azaltmak için mali veya pratik destek sağlamak (örneğin enerji verimliliği önlemleri) veya sosyal refah ya da yardım sistemleri aracılığıyla çeşitli hedefe yönelik destek türleri yer alabilir.

Gelir farkını kapatmak için: Yaşam standartlarını karşılayan yeterli bir gelir

Düşük veya asgari gelirli insanların gerekli enerji hizmetlerini karşılayamamasına neden olan bir faktördür. Bu konuda hükümetler ve kurumlar çeşitli yollara başvurarak harekete geçebilir:

- Asgari ücretlerin, enerji hizmetlerine yeterli erişimi de içeren insana uygun yaşam standartlarını desteklemesini sağlamak.
- İnsanların uygun iş yerlerine erişmesini sağlamak veya kendi işletmelerini kurmalarına yardımcı olarak daha iyi gelir fırsatları yaratmak.
- Sosyal güvenlik programlarını iyileştirmek; özellikle hedefe yönelik gelir destekleri veya gerektiğinde borç silme ya da yönetim programlarına ağırlık vermek.
- İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli gelire sahip olmalarını sağlamak adına "evrensel temel gelir" kavramını uygulamak.

Enerji hakkını (right to energy) hayata geçirmek için ilkeler:

Hak temelli bir yaklaşım, enerji geçişlerini destekleyen politika ve stratejilerin savunmasız ve enerji yoksulu bireyleri dikkate alacak – hatta önceliklendirecek – şekilde tasarlanmasını gerektirir. Enerji hakkı, **enerji demokrasisi** ve **enerji kaynakları** ile tedarik sistemleri üzerinde kamusal kontrol gibi ilkelere dayanmalıdır. Bu hak, **karar alma süreçlerine kamusal katılım**, **bilgiye erişim** ve **adalet erişim** haklarına dayanır.

Bu durum, sağlam bir yönetim sistemi ve **şeffaflık gerektirir**: İnsanların, seçilmiş temsilcileri veya ombudsmanlar ya da düzenleyiciler gibi haklarını korumaya yönelik organların yardımıyla enerjiyle ilgili karar alma süreçlerine anlamlı bir şekilde katkıda bulunabilmeleri gerekir.

İnsan Odaklı Politika için Enerji Demokrasisi

Kağıt üzerinde enerji hakkının varlığı, insanların bu hakkı kullanmasını sağlamada yetersiz kalacaktır. Enerji demokrasisinin temel ilkesi, vatandaşların enerjiyle ilgili karar alma süreçlerine doğrudan katılımını sağlamaktır. Bu, etkilenen bireylere enerji hakkının “nasıl” saygı göreceği, korunacağı ve yerine getirileceği konularında söz hakkı tanır. Bu özellikle karbon nötr toplumlara geçiş sürecinde önemlidir. Bu tür bir karbon azaltımı, vatandaşlara daha yakın şekilde organize edilmiş merkezi olmayan sistemleri giderek daha fazla içerebilir.

Enerji hakkının temelinde evrensellik ilkesi yer alsa da, AB nüfusları arasında belirli ihtiyaç ve hakların belirlenmesi, sosyo-ekonomik bağlamlara dayanarak **kamusal katılım ve tartışma** yoluyla gerçekleştirilmelidir. Hakların tanımları, bunları uygulamaya yönelik politikalar ve insanları koruma mekanizmaları, insanların gerçek ihtiyaçlarını ve çeşitli bireyler ile grupların yoksunluk deneyimlerini yansıtmalıdır. Karar alma süreçleri insanlar için değil, insanlar ile birlikte olmalıdır (ENGAGER 2021).

Enerji demokrasisini hayata geçirmek için kullanılabilecek araçlar şunları içerir: vatandaşların enerji meclislerini güçlendirmek; enerji sistemlerinin mülkiyetini ve kontrolünü kamuya devretmek, merkeziyetsizlik veya yeniden belediyeleştirme yoluyla (Kishimoto et al, 2017); enerji şirketleri veya konut ajansları içinde güçlü vatandaş temsil organları kurmak; veya kapsayıcı vatandaş enerji topluluklarını ya da enerji kooperatiflerini desteklemek (Caramizaru and Uilhlein 2020).

Hak ihlallerini Ele Almayı da Kapsayan Tüketici Koruması ve Savunuculuğu

Aktivistler, Ombudsmanlar, tüketici grupları ve akademik topluluk, farkındalık yaratma ve politik momentum oluşturma konusunda hayati ve tamamlayıcı rollere sahiptir:

- **Tüketici destek ve savunuculuk grupları**, etkilenen insanlarla iletişim kurarak onların enerji ve enerji hakkı konusundaki bilgilerini artırmalarına, güven kazanmalarına ve enerji demokrasisinde aktif roller üstlenme cesareti bulmalarına yardımcı olabilir. Temsilciler olarak, bu gruplar aynı zamanda halkın sesini güçlendirirken aynı zamanda farkındalık yaratabilir.
- **Ombudsmanlar**, bireysel şikayetleri ele alarak ve bunları bir araya getirerek, kullanıcı haklarının uygulanması ve izlenmesinde temel ortaklardır.

Tüketici koruma ve savunuculuğunda zamanlama önemlidir. İdeal olarak, aktivistler ve ombudsmanlar, insanlarla erken ve sık sık iletişim kurarak onların hakları hakkında bilgi verir ve ihlaller durumunda harekete geçer. Seçim öncesi tartışmalarda politika yapıcılarla etkileşimde bulunmak, platformların şekillendirilmesine yardımcı olabilir; seçim sonrası etkileşimlerin sürdürülmesi ise taahhütlerin yerine getirilmesini sağlar.

(Enerji) yoksulluğu, adil bir enerji geçişi (a just energy transition) ve konut krizleriyle ilgilenen kuruluşlar ve gruplar arasında koalisyonlar oluşturmak, kapsayıcı ve temsil temelli hak savunuculuğunu teşvik edebilir. Bu kuruluşlar ve gruplar aynı zamanda konut, enerji, su, temiz çevre ve sağlık gibi hakların genellikle birbiriyle bağlantılı olduğunu da kabul eder.

Enerji Yoksulluğuna (Energy Poverty) Karşı İttifak

Enerji Yoksulluğuna Karşı İttifak (Aliança contra la Pobresa Energètica veya APE), **temel hizmetlere** (örneğin enerji ve su) erişimi **temel bir insan hakkı** olarak savunma ilkesiyle Şubat 2014'te Barselona'da başlatıldı. Enerji yoksulluğu, konut ve tahliyelerle ilgili sosyal ve çevresel örgütler

arasında koalisyonlar kurarak savunuculuk için kritik bir kitle oluşturmaya çalışıyor. Yürüttükleri bu çalışmalar, yerel sosyal hizmetler tarafından savunmasız olarak tanımlanan hanelerin tahliyesini ve temel hizmetlerden bağlantılarının kesilmesini yasaklayan hak temelli Katalan Yasası 24/2015'in ('konut ve enerji yoksulluğu acil durumu' üzerine) kabul edilmesine öncülük etti.

İttifakın temel faaliyetlerinden biri, insanların güvenli ve güvenilir bir ortamda endişelerini ve şikayetlerini paylaşılabilecekleri "kolektif danışma toplantılarını" desteklemektir. Bu toplantılarda aynı zamanda bilgi edinme ve güçlenme fırsatı sunulmaktadır. Toplantılar sayesinde yeni vakalar geldikçe bilgi birikimi oluşur ve temel çözümler kolektif bir şekilde geliştirilir. Bu toplantılar, büyük ölçüde kadınların katılımıyla cinsiyet boyutunu açıkça taşır; katılımcılar genellikle ödenmemiş faturalar, kamu hizmeti borçları veya bağlantı kesilme ve/veya tahliye riski altında olan kadınlardan oluşur. Toplantılar, güçlenmeyi, bilgiye erişimi, karşılıklı bilgi ve destek paylaşımını, katılımı, hizmetlere dair 'hakların' yaygınlaştırılmasını ve savunuculuğunu teşvik eder.

Yönetişim ve sorumlulukların devri

Devletler ve politika regülatörleri, enerji hakkını destekleyen politika ve düzenleyici çerçeveleri oluşturmada en büyük role sahiptir – buna gerekli diğer kuruluşların sorumlu tutulması gerektiğini ve nasıl sorumlu tutulacaklarını belirlemek de dahildir. Bu düzenleyici ve denetleyici rol kapsamında, hükümetler enerji sektöründeki farklı yönetim seviyeleri arasında uyum sağlamak zorundadır. Bu süreçte, ulusal düzeyden yerel düzeye kadar özel sektör temsilcileri (örneğin kamu hizmetleri, enerji verimliliği sektörü, inşaat sektörü), mali ve finansal paydaşlar ile konut, sosyal yardım ve sağlık gibi çeşitli kamu sektörleri arasında iş birliği sağlanmalıdır.

Özellikle, hak temelli bir yaklaşım çerçevesinde, hükümetler kapsayıcı ve katılımcı süreçlere kendilerini adanmalıdır. Bu süreçler, belirli detayların (örneğin asgari enerji seviyeleri) belirlenmesini ve enerji yoksulluğunu ele almaya yönelik etkili ve sağlam eylem planlarının geliştirilmesini içermelidir. Planlar; zaman çizelgelerini, farklı paydaşların sorumluluklarını açık bir şekilde tanımlamalı ve mevcut kaynakları belirleyip harekete geçirmelidir. Devletler, bu

planların düzenli olarak (yeniden) değerlendirilmesi, güncellenmesi ve izlenmesinden sorumlu olmalıdır. Daha alt yönetim seviyelerinin enerji hakkının uygulanmasında önemli bir rol oynaması beklendiğinden, belediyeler, ilçeler ve bölgeleri güçlendirmek için kapasite geliştirme çalışmaları gerekebilir.

Kamu hizmetleri ve özel sektörde şeffaflık ile sorumlulukların hesap verilebilirliği

Bilgiye erişim hakkı, enerji hakkının temelidir. İnsanlar ve temsilciler, fiyatlar, sözleşmeler gibi konularla ilgili materyallere, ayrıca hukuki korumaya erişim sağlayabilecek destek planlarına ve mekanizmalara kolayca erişebilmelidir.

Bu bağlamda, paydaşların şeffaflık ve hesap verebilirliği kritik öneme sahiptir. Sistematik kötüye kullanım ve ayrımcılığı sınırlamak için, bağlantı kesintileri, ödenmemiş borçlar veya ödeme güçlükleri gibi konulardaki veriler toplanmalı ve kamuya açık hale getirilmelidir.

Enerji fiyatlarının belirlenmesi ve sektör düzenlemesine ilişkin müzakereler şeffaf ve herkes için erişilebilir olmalıdır. Enerji politikalarının temel unsurları, tüm kitlelerin anlayabileceği bir dilde hazırlanmış bilgi notları şeklinde yayımlanmalıdır.

Elektrik dağıtım şirketleri, doğal gaz tedarikçileri gibi enerji sağlayıcıları, bilgiye erişim ve şeffaflığı sağlamakla aktif olarak sorumludur ve BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri kapsamında insan haklarına saygı göstermeli ve bu hakları teşvik etmelidir. Bu, uygun şikayet mekanizmaları aracılığıyla hak ihlalleri için çözümler sunmayı da içeren ilgili sorumlulukları belirlemek ve yerine getirmek için önemli bir uluslararası bir yapılandırmadır (OHCHR 2011). Hesap verebilirlik farklı şekillerde olabilir, ancak bağımsız denetimi mutlaka sağlamalıdır.

Geleceğe Dair: Enerji Hakkını Ele Alma

Enerji hakkı (right to energy) yaklaşımı...

- Her bireyin temel enerji ihtiyaçlarını önceliklendirilir.
- Tüm bireyleri enerji yoksulluğu politikalarının nihai “odak birimi” olarak görür: **adaletsizliği, dezavantajları ve eşitsizliği tespit etmeyi** ve ortadan kaldırmayı hedefler.
- **Kamu otoritelerinin ve diğerlerinin sorumluluklarını ön plana çıkarır** ve enerji yoksulluğunun hak temelli yönetişimini talep eder.
- **Yapılar oluşturur:** vatandaşların ve temsilcilerinin **enerji hakkını talep etmelerini sağlar**; bu, enerji hizmetlerine asgari erişim, uygun fiyatlılık, bağlantı kesintilerine karşı koruma, eşitlik veya ön ödemeli sayaçların zararlı kullanımıyla mücadele gibi alanları kapsar.
- **Enerji demokrasisini güçlendirebilir ve teşvik edebilir:** katılım, bilgiye erişim ve hukuki koruma ile hesap verebilirlik haklarını içerir.
- **Toplumlari, vatandaşları ve paydaşları enerji yoksulluğuyla en iyi nasıl mücadele edileceği konusunda bir tartışmaya katılmalarını sağlayabilir:** enerji hakkı sadece bir davetiye değil, aynı zamanda bir yasal konsept veya ahlaki bir zorunluluk olabilir. **İnsan hakları herkesin hakkıdır** ve toplumun temel ihtiyaçları nasıl karşılayacağını belirlemenin temelini oluşturur.

Kaynaklar

- Arenas Pinilla, E, R. Barrella, A. Cosín López-Medel, J.I. Linares Hurtado, J.C. Romero Mora, C. Foronda Díez and L. Díez Alzueta (2020). *Desarrollo de un modelo de cálculo de gasto eléctrico teórico en los hogares españoles*. ECODES-Fundación Ecología y Desarrollo / Cátedra de Energía y Pobreza, Universidad Pontificia de Comillas.
- Bhatia, M. and N. Angelou (2015). *Beyond Connections: Energy Access Redefined*, ESMAP Technical Report, World Bank, Washington DC <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/24368>
- Bradbrook, A. and J. Gardam (2006) "Placing Access to Energy Services with a Human Rights Framework", *Human Rights Quarterly* 28: 389.
- Council of Europe. *Intersectionality and Multiple Discrimination*. www.coe.int/en/web/gender-matters/intersectionality-and-multiple-discrimination
- Day, R., G. Walker and N. Simcock (2016). "Conceptualising Energy Use and Energy Poverty using a Capabilities Framework". *Energy Policy* 93:255-264.
- ENGAGER (2021), *A Toolkit for a Just Transition With the People*. www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2021/11/Engager-Toolkit--draft-2.pdf (21 October 2021)
- European Committee of Social Rights, *International Federation for Human Rights (FIDH) v. Ireland* (12 May 2017) Decision on Merits, Complaint No. 110/2014.
- European Committee of Social Rights, *Médecins du Monde – International v. France* (11 September 2012), Decision on Merits, Complaint No. 67/2011.
- Frigo G., M. Baumann and R. Hillerbrand (2021). "Energy and the Good Life: Capabilities as the Foundation of the Right to Access Energy Services," *Journal of Human Rights and Development* 22:218.
- Guyet, R. (2015). "Précarité énergétique et justice énergétique: un droit À l'énergie est-il pensable?" *L'Europe en Formation* 378:126-145.
- Hernández Cruz, P., J.M. Hidalgo-Betanzos, I. Antepara, I. Aberasturi, and D. Pérez (2021) "Guaranteeing a minimum temperature of 18 degrees C in low-income dwellings", FPRN-ENGAGER Conference 'Making Decarbonisation Fair'; 1-4 March 2021.
- Hesselman M., (2021). "Energy poverty and household access to electricity services in international, regional and national law" in M. Roggenkamp et al (eds), *Edward Elgar Encyclopedia of Energy and Environmental Law*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing
- Hesselman M. (2021, in press). "Right to Energy", in Hofbauer, Philipp, Binder and Nowak (eds) *Elgar Encyclopedia on Human Rights*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Hesselman M., A. Varo, R. Guyet and H. Thomson (2021). "Energy Poverty in the COVID-Era: Mapping Global Responses to the Pandemic in Light of Momentum on the Universal Right to Energy" *Energy Research and Social Sciences* 18 <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102246>
- Hesselman, M., A. Varo and S. Laakso (2019). *The Right to Energy in the European Union*. ENGAGER Policy Brief No. 2 via: www.engager-energy.net/policy-brief-on-the-right-to-energy/.
- Human Rights Council (2020). *Report of the UN Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights: Mission to Spain*, A/HRC/44/40/ADD.2
- Human Rights Council (7 October 2020). *Report of the UN Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights: Just Transition*, UN Doc. A/75/181/Rev.1.
- Kishimoto S., O. Petitjean and L. Steinfort (eds) (2017). *Reclaiming Public Services: How Cities and Citizens are Turning Back Privatization*. Amsterdam: Transnational Institute via: www.tni.org/en/publication/reclaiming-public-services
- Löfquist, L. (2020). "Is There a Universal Human Right to Electricity?" *The International Journal of Human Rights* 24:711.
- Office of the High Commissioner for Human Rights (UN OHCHR), *Joint Communication of UN Special Procedures to Spain* (18 December 2020) ESP 6/2020.

Office of the High Commissioner for Human Rights (UN OHCHR), *Joint Communication of UN Special Procedures to Serbia* (16 November 2016) SRB 3/2016.

Office of the High Commission for Human Rights (UN OHCHR), *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework* (UN: Geneva 2011) HR/PUB/11/04.

Ormandy, D and V. Ezratty (2012). "Health and Thermal Comfort: From WHO Guidance to Housing Strategies", *Energy Policy* 49.

Shove, E. and G. Walker (2014). "What is energy for? Social practice and energy demand", *Theory, Culture and Society*, 31:5, 41-58.

Simcock N., H. Thomson, S. Petrova and S. Bouzarovski S. (eds) (2018). *Energy Poverty and Vulnerability: A Global Perspective*, Abingdon: Routledge.

Szulecki, K. and I. Overland (2020). "Energy democracy as a process, an outcome and a goal: A conceptual review", *Energy Research and Social Science* 69
<https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101768>.

Tirado-Herrero, S. and M. Hesselman (eds) (2020). "New Narratives and Actors for Citizen-led Energy Poverty Dialogues", ENGAGER Policy Brief No. 4, (September 2020) via: www.engager-energy.net/policy-briefs/

Tully S. (2006). "Access to electricity as a human right", *Netherlands Quarterly of Human Rights* 24:557-587.

Tully, S. (2008). "The human right to access clean energy" *Journal of Green Building* 3:140-148.

Walker, G. (2015). "The right to energy: meaning, specification and the politics of definition", *L'Europe en Formation* 378:26-38.

Walker, G., N. Simcock N and R. Day (2016). "Necessary energy uses and a minimum standard of living in the United Kingdom: Energy justice or escalating expectations?" *Energy Research and Social Science* 18:129-138.

WHO (World Health Organization) (1987). *Health Impact of Low Indoor Temperatures*, WHO Regional Office for Europe.

WHO (2007). *Housing, Energy and Thermal Comfort: A Review of 10 Countries Within the WHO European Region*, WHO Regional Office for Europe.

WHO (2009). *Guidelines for Indoor Air Quality: Dampness and Mould*, WHO Regional Office for Europe.

WHO (2014). *Indoor Air Quality Guidelines: Household Fuel Combustion*, World Health Organization.